

<https://doi.org/10.53656/his2026-5-4-tru>

*View over the Balkan Peninsula
Поглед над Балканите*

ТРУД, ПРАЗНИЦИ И ПРОПАГАНДА. ДЕНЯТ НА МИНЬОРА В „МАРБАС“, ДИМИТРОВГРАД

Доц. д-р Мария Кисикова

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”

Abstract. This study explores the intersection of labor and festivities in the context of a given ideological narrative. It aims to demonstrate how the celebration of professional holidays during the communist era in Bulgaria was used as a means of reinforcing and confirming the propaganda's influence on communities. The focus here is on the celebration of Miners' Day at the "Marishki Basein" coal mining enterprise, headquartered in Dimitrovgrad. The analysis is based on data drawn from the enterprise's archival records, deposited at the State Archives in Haskovo, and covers the period from the early 1950s to the late 1980s. The methodological approach adopted is that of a case study, with micro-level data gaining their meaning from the relevant context. Consequently, certain aspects of public life in the specific time and space are brought to the fore. Dimitrovgrad as the embodiment of the communist utopia and the coal industry as a privileged sector of the national economy are characteristics of the period that pertain to the case under study. More significant, however, is the focus on the development of propaganda institutions and the role of trade unions in exerting ideological influence across the various dimensions of working life – labor and leisure. Archival sources show that, over the years, the organization of the professional miners' holiday drew upon the full range of propaganda tools – lectures, movies, radio broadcasts, visual propaganda, ceremonial gatherings, and festive dinners. The message was directed at different groups of people and offered them a corresponding ideologically motivated narrative. It reaffirms the prestigious place of miners in Bulgarian society, but also conveys broader ideological themes – about the bipolar world, its evaluation, and our place within it (with gratitude to the government, the Party, and the Soviet Union). The dissemination of these messages specifically within the framework of the holiday is essential, insofar as the holiday is a significant modality of communal life, linked to the transmission of values, the affirmation of the community, and positive identification with it. In this sense, the effects of the functioning of propaganda institutions during communism can still be observed today.

Keywords: labor; holiday; propaganda; Marbas; Miners' Day

Изследването на човешките общности, независимо от конкретните проблематизации, неизменно се помества в определен пространствено-времеви континуум, който задава смисловия контекст на проучвания проблем. Времето е значим определител във функционирането и развитието на общностите и обществата и съотнасяйки се с него, хората подреждат и придават смисъл на живота си. Един от начините времето да бъде осмислено, е чрез динамиката, създадена от редуването на времеви отрязъци, изпълнени с различни дейности в зависимост от определени природни или социални цикли (време за сеитба, за жътва, за гроздобер, за придвижване със стадата, време за учене, за работа, за почивка и празнуване). Обичайното разделение е между заето и свободно време¹, като в предмодерните и модерните общества смисълът на понятията и формите на проява значително може да варира. В определени изследователски контексти времето, заето с трудова дейност, и празничното време могат да се разглеждат като смислови опозиции (всекидневно/профанно vs. извънвсекидневно/сакрално). Интересно е да се проучат обстоятелства, при които трудът и празникът са поместени в споделена символна рамка, където отделните пластове на значението взаимно се допълват, оглеждат и надграждат.

Представеният тук случай се отнася до отбелязването на Деня на миньора в Държавно минно предприятие „Маришки басейн“ („Марбас“)², чиято централа е базирана в Димитровград. Вниманието е насочено към периода на комунизма в България, което определя начина, по който се разбират и осмислят проучваните въпроси. Изследването има за цел да покаже как професионалният празник на миньорите се инструментализира, като се използва за прокарване на мащабно идеологическо въздействие от властимащите, далеч надхвърлящо непосредствените цели на празника. Данните, които ще подкрепят анализа тук, са почерпени от архивното дело на „Марбас“, депозирано в териториалната дирекция на Държавна агенция „Архиви“ в Хасково³. То съдържа много голям обем и разнообразие от документи, а сред тях и такива, представящи отбелязването на Деня на миньора в предприятието. Възприетата в изследването методологическа перспектива има предвид изследването на случай (case study). То предполага провеждането на задълбочен анализ върху конкретна изследователска единица (човек, общност, институция), която бива осмислена и обяснена в съответните пространствени и времеви рамки и релевантния ѝ контекст (Flyvbjerg 2011, р. 301). Потенциалът на този подход да предлага големи обобщения и универсално валидни обяснения, е скромнен, но пък позволява вглеждане отблизо в проучваните феномени и изследването им в дълбочина. В една по-широка теоретична и времева рамка отделни случаи – образцови, нетипични или отклоняващи, могат да допринесат за конструиране, проверка, потвърждаване или опровергаване на определени научни тези и предположения (Flyvbjerg 2011, pp. 305 – 306). Въз основа на архивните документи на възлищното предприятие

ще се опитам да извлека основните елементи на пропагандното послание и да очертая комплекса от средства и дейности за неговото прокаране чрез празничното събитие. А за разбиране на тези данни съществено ще е осмислянето им в контекста на историческото време и конкретното място.

Контекстът

Периодът на комунизма в България (от средата на 40-те до края на 80-те години на XX век) е този отрязък от време, в който разполагам изследователските си търсения. Той е белязан от политическа система, която консолидира всички ресурси, политики, механизми за управление и контрол в централната държавна власт, монополизирана от комунистическата партия (БКП)⁴. В икономическата сфера се възпроизвежда образецът, зададен от Съветския съюз: обобществяване на средствата за производство, ликвидиране на частната собственост и пазарните механизми, централизирано и държавно контролирано планово стопанство. Съществен елемент на новата икономическа политика са мащабната индустриализация и преимущественото стимулиране на тежката промишленост – рудодобив, машиностроене, енергетика, химическа промишленост и др. (Vachkov 2009, pp. 278 – 279, вж. също Marcheva 2010, pp. 187 – 188). В допълнение към това държавата изгражда и всеобхватен пропаганден апарат, който разпространява съответните идеологически послания с всички налични средства, също изцяло овладени от държавата партия – периодичен печат, радио излъчване, телевизия, изкуство, нагледна агитация и пр. (Elenkov 2008). По този начин управлението се стреми да въздейства както върху промяна на материалната среда (битието), така и върху формиране на новия социалистически човек с прогресивно мислене (съзнанието)⁵.

Локалният контекст е белязан от мащабното усилие на партията да създаде изцяло нов град – Димитровград, който да материализира „комунистическата утопия“ (Brunbauer 2010, pp. 103 – 105). Град, в който да се реализират идеологическите постановки за съвършено измислена и организирана градска и битова среда, построена в кратки срокове и с доброволен труд. Наред с другите аспекти на градоустройството, важно за Димитровград е изграждането му като индустриален център, и то най-вече на тежката промишленост – идеологически значим и поради това привилегирован сектор на народното стопанство. В тази перспектива следва да се разглежда и случаят на въгледобивния комплекс „Марбас“. Както показва изследването на Улф Брунбауер, изборът на място за построяването на Димитровград не е плод на случайност, а има предвид близостта до железопътна инфраструктура, наличието на въгледобивни мини (работещи от няколко десетилетия) и две електроцентрали (Brunbauer 2010, pp. 103 – 107). В допълнение към това населението в близките села се състои предимно от работници в мините, в този смисъл, представлява подходяща основа за надграждане на идеала за новия човек.

Труд, празник и пропаганда

Трудовата дейност и празникът са значими модалности на човешкия живот, които имат индивидуални и общностни измерения и задават ритъм на живота. Редица изследователи разглеждат труда и празника като смислови опозиции (рутинно vs. нерутинно действие, ординерно vs. екстраординерно), но има и аналитични перспективи, които ги интерпретират като допълващи се категории (Petrov 2003, p. 133). Празниците са значими общностни събития, които отразяват определени ценности и светогледи, имат важна роля за консолидирането и преутвърждаването на групата и (пре)осмисляне на миналото, заявка са за принадлежност и идентичност (Zhivkov 2000, pp. 268 – 269). Това е причина комунистическият режим, като много други, да установи свое сакрално време с нови символни йерархии, които използват миналото като ресурс за легитимирането си (Koleva 2021). В най-голяма степен това се отнася до националните празници, но празничният календар е изцяло преработен – от личните и семейните празници до традиционните обичаи и съборите⁶. Доколкото вниманието тук е насочено към реализирането на нов професионален празник, от значение е обвързването на трудовата дейност и празничността в институционален и нормативен аспект. Изследването на Иван Еленков показва, че с приемането на Закона за професионалните организации през 1941 г., наред с другите въпроси, които се уреждат, се създават специални съвети „Труд и радост“. Те имат за цел да задоволяват „духовните нужди на трудещите се“ както в свободното им време, така и в трудовата дейност (Elenkov 2013, pp. 14 – 15). Предвидените по закон дейности включват народни университети и лектории, работнически читални, музика, оркестри, любителски театри, дружески излети из паметни места и др. (Elenkov 2013, pp. 17 – 18). По същото време в България започва да функционира и Дирекцията на националната пропаганда, която има за цел да „приобщава“ гражданите към делата на властта, да ги информира върху всички интересувачи ги въпроси – иначе казано, да разпространява контролирано определени доктрини и идеи за развитие на националния живот от страна на политическото ръководство (Chukanov 2006)⁷. Пропагандата се определя като целенасочен систематичен опит да се оформят възприятията, да се манипулира познанието и да се насочва поведението на група хора в посока, желана от автора на пропагандното послание. За да може да постига своите ефекти, тя функционира посредством цялостни организационни системи (Jowett & O'Donnell 2015, p. 7)⁸. След преврата от 9.IX.1944 г. новите управляващи приемат, че пропагандата е ценен инструмент за налагане на правителствената линия, и Дирекцията е издигната до ранг на министерство (Chukanov 2006). Скоро след това започват трансформации в неговото именуване и обхвата на дейността му, като към печата и радиоразпръскването се добавят нови посредници на идеологическо въздействие – театри, музеи, симфонични оркестри, читалища и др.⁹ Както

пропагандните институции, така и професионалните организации продължават да функционират през периода на комунизма, като мероприятията „Труд и радост“ се преобразуват в „Отдых и култура“ с цел културата да стане „пълно и общодостъпно достояние на широките трудещи се маси“ (Elenkov 2013, р. 96). По този начин държавата партия става единственият източник на идейни послания и контролира изцяло пропагандния апарат, който освен чрез националните институции извършва дейността си и посредством организации по региони и селища (областни и градски комитети по култура, комитети на Отечествения фронт и др.). А в предприятията от народното стопанство с това са ангажирани профкомитетите заедно с другите масови организации – БКП и Комсомола.

Денят на миньора в „Марбас“

Създаването на нови професионални празници е продължително и целенасочено усилие в периода на комунизма (Petrov 2003, р. 134), което бива управлявано и осъществявано от звена на централно и местно равнище. Денят на миньора е създаден като професионален празник чрез Постановление на Министерския съвет № 975 в края на 1952 г. и от следващата година е първото му отбелязване в „Марбас“. Определено е той да се чества в последната неделя на месец август, но няколко години по-късно празникът се застопорява на 30 август. В писмо от централните власти, което се пази в архивното дело, се подчертава, че с приетото постановление партията дава „висока оценка на миньорския труд“ и изказва увереност, че това решение ще вдъхновява миньорите, ръководителите и инженерния персонал за *още по-широко разгръщане на социалистическото съревнование* (оп. 1, а.е. 20, л. 1)¹⁰. През 1953 г. основните усилия в „Марбас“ са насочени към преизпълнение на плановете. Обсъждат се в детайли различните звания, ордени и награди, които да бъдат присъдени на отличилите се миньори, и критериите, по които ще бъдат оценявани постиженията им. Специфичните дейности, които се планират за празничния ден, обхващат провеждането на тържествени събрания, на които да се докладват резултатите от съревнованието, организирането на обяд за *„ударниците и стахановците с веселия, музика, танци и физкултурни занимания“* (оп. 1, а.е. 20, л. 12), реализирането на кинопрожекции на подходяща тема и изнасянето на лекции от представители на научно-техническия съюз. От различни документи се вижда, че разпространението на информация за празника се реализира по няколко направления. От една страна, усилията са насочени към работниците в предприятието. По случай празника е решено рудничният вестник „Миньорски фронт“ редовно да изнася информация за постиженията, да се направят големи портрети на „най-добрите в професията“ и да се уредят кътове на стахановците, като всеки месец се сменят имената и снимките. От друга страна, съответно идеологическо въздействието цели ангажиране на

вниманието на по-широката публика. Спрямо местните жители пропагандното послание е насочено посредством градската радиоуредба, която следва да разказва за постиженията на миньорите. В допълнение към това партийните ръководства трябва да пишат писма до семействата на проявилите се миньори с поздрави и пожелания, а автобусите да се украсят с художествено изработени лозунги и плакати за Деня на миньора (оп. 1, а.е. 20, л. 26). Ръководството на „Марбас“ получава указание от централното управление в София да се украси една витрина в Пловдив, която да покаже постиженията на предприятието. Препоръчано е тя да включва *„увеличени портрети на ударници, с кратки производствени характеристики, [да] изложат доброкачествени въглища, [да] направят диаграми отразяващи ръста на каменовъгленото производство за предприятието и пр.“* (оп. 1, а.е. 20, л. 13). Може да се обобщи, че първото отбелязване на празника в „Марбас“ е фокусирано върху интензифициране на трудовата дейност, така че да се постигнат високи резултати, върху честването на тези трудови постижения в тържествени събития и върху прокарване на активна информационна кампания сред различни общности.

Интересно е да се види какви идеи и послания се отправят към различните публики – миньори, техните семейства, местната общност и др. Изводи в тази посока могат да се направят от архивен документ, който представя значението на празника в СССР и у нас (оп. 1, а.е. 20, л. 2 – 4). Основни моменти, които се откриват в текста, обхващат „международното положение“, възхвала на Съветския съюз, важността на българо-съветската дружба, мястото на миньорите в обществото в историческа перспектива, собствените постижения на „Марбас“ и благодарности към *„Партията и правителството“*. По-широкият наднационален контекст е представен чрез противопоставянето между *„буржоазните“* правителства, където миньорският труд е експлоатиран, и СССР заедно с другите народни републики, които изразяват почит към миньорите. Това естествено преминава във възхвала на Съветския съюз и *„великия Ленин“*, най-напред показали дълбоко уважение към миньорите – *„предния отряд на работническата класа“*, като са създали специален празник, който да отбелязва значимостта на минното дело и славните постижения на миньорите. Затова и *„челният опит“* (възприемането на техническите и организационните принципи на работа в минната индустрия от СССР и прилагането им в български контекст) допринася за затвърждаване на българо-съветската дружба и окомплектоване на местните предприятия с техника, методи на работа, различни почини и насоки за пропагандното им разказване. По отношение на миньорския труд е отбелязано, че в държавите с народна демокрация той е въпрос на *„чест, доблест и героичество“*, тъй като осигурява *„хляба на индустрията“* и е *„черното злато на нашата родина“*. С образна оценъчност е прокарано сравнението в обществената роля на миньорите преди и след 9 септември – преди те са били *„гонени и бити“*, считани за *„скитници, бараби,*

„утайката на обществото“, а след това са определени като „герои от недрата на родината“, които получават всенародна признателност и благодарност. Това, отбелязва анонимният автор на доклада, е закрепено и в решението миньорският труд да попадне в най-високо заплатената категория труд¹¹. Съществен момент в документа е очертаване на картината на миньорския живот в СССР. Според нея миньорите са осигурени с благоустроени квартири, с безплатна медицинска грижа за работника и семейството му, с почивка в санаториум или курорт. За децата е предоставено обучение в училище и университет, а самите миньори имат възможност да повишават своя „културен и технически уровень“ в различни курсове, вечерни училища, техникуми и институти. Пропагандното послание очертава една идеална картина на социална стабилност и авторитет, свързана с високо заплащане, социални привилегии (обучение, здравеопазване, отдиш) и престиж на миньорите като „авангард“ на работническата класа. Част от идеологическите постановки, като възхвалата на СССР и значението на българо-съветската дружба, са устойчиви елементи, оформящи по-общата идеологическа рамка, която следва да моделира възприятието на публиката.

Първото отбелязване на Деня на миньора през 1953 г. в „Марбас“ е ценно свидетелство както за съдържанието на пропагандното послание, така и за наличните средства за идеологическо въздействие, които биват ангажирани – кинопрожекции, радиоразпръскване, лекционна пропаганда и нагледна агитация. Съпоставката с данните от последните години на изследвания период позволява да се направят изводи относно развитието на пропагандната технология през изминалите десетилетия. Планът за честването на Деня на миньора през 1987 г. е оформен като списък с 15 задачи, които да се реализират (оп. 7, а.е. 50, л. 52 – 53). Те включват организиране на тържествено събрание в кино „Миньор“, украсяване на киното за празника, изпращането на 1000 покани на работници и на външни гости за тържеството, изработване на лентички с надпис „30 август – Ден на миньора“ и осигуряване на две двойки, които да ги закачат на участниците. Част от подготовката е и изготвяне на телеграма за ЦК на БКП. В допълнение към тържественото събрание се организира и „другарски обяд“ край Марица, за който трябва да се осигурят състави за изнасяне на увеселителна програма. Планове за тържествата от следващите две години също са запазени (оп. 7, а.е. 50, л. 68 – 70 за 1988 г. и л. 77 – 80 за 1989 г.) и от тях могат да се направят няколко наблюдения. На първо място, се виждат общите моменти в организацията през годините – провеждането на социалистическо съревнование, тържествено събрание и дружеския обяд край Марица. От документите се разбира, че тържествата са съпътствани от забавна програма и важна роля се приписва на ударници и орденоносци, чието включване в празника е целенасочено търсено. На второ място, впечатление правят различията, като всяка следваща година активизирането на пропа-

гандни послания става по-интензивно и по-машабно. За празника през 1988 г. специално е отбелязано, че трябва да се изготви празнична програма, която да *„включва спортно-развеселителни състезания, концертни програми“* и др., както и да се направи единен сценарий на концертна програма, която да се изнесе в отделните миньорски селища и квартали в близост (гр. Мерицлери, с. Черноочене, кв. „Мл. гвардия“, кв. „В. Коларов“). Впечатляващо е разнообразието от съпътстващи дейности, които предхождат и подготвят миньорите и местната общност за празника. Те включват излъчване на поздравителен концерт на честотите на радио „Стара Загора“, кинопрожекции на миньорска тематика в кино-фотоклуба, оформяне на специална рубрика във в. „Димитровградска правда“, посветена на Деня на миньора, публикуване на актуални очерци и материали за първенци, специалисти, бригадири, общественици по страниците на вестник „Миньорски фронт“. В допълнение към това трудовият ентузиазъм следва да се подхранва от планираното състезание за най-добър копач, а постоянният поток от идеологически послания се осигурява от предвидените фотовитрини, фотоочерци, информационни материали по теми като „Отличията на „Марбас“, „Героите на „Марбас“, „Трудът в „Марбас“, „Техническият прогрес в „Марбас“ и др. Последната задача е насочена по-специално към местната общност, тъй като произведените пропагандни материали следва да се изложат *„на показ в различни части на града и други селища“*. В сравнение с опита от предходната година през 1988 г. средствата за адресиране на идеологическите послания извън предприятието и към местните жители се разширяват и надграждат. Планирано е да се изготви проект за предпразнична украса, която да бъде поставена в центъра на града, на фасадата на Централното управление на „Марбас“ и подходите към парк „Марица“, както и да се изработи специален плакат за празника, който да се разлепи из Димитровград и миньорските селища. Този значително разширен план добива още по-машабни проявления през 1989 г. Към дейностите, вече изпробвани предходните години, се добавят специални рубрики „Преди Деня на миньора“ по рудничните радиоуредби, вечери-портрети на миньори, които да се провеждат в градския културен дом, обсъждане на книги на миньорска тематика. Трябва да се отбележи, че тази организация се случва с помощта на културномасовици, които са част от Профсъюзния дом на културата в Димитровград – ПДК „Миньор“.

Запазените архивни документи за честването на Деня на миньора в „Марбас“ показват как се случва идеологическото въздействие в конкретен локален контекст. Наличните данни не успяват изчерпателно да покрият всички отбелязвания на празника през годините¹², но все пак приложените документи позволяват да се правят различен тип съпоставки между първото честване на Деня на миньора и плановите за празника от края на 80-те години. Прави впечатление, че в началото на 50-те години празникът е основно фокусиран върху

възхвалява на трудовия ентузиазъм и постиженията на миньорите (стахановци, орденоносци и пр.), които са резултат от „мобилизацията на аскетическото трудово усилие“ (Elenkov 2013, p. 121) – ключов идеологически мотив от началото на периода. Както отбелязва Мартин Иванов, почти двадесет години след 9 септември грижата за работника и неговото благосъстояние са жертвани за сметка на форсираната индустриализация и икономическия растеж (Ivanov 2008, p. 206). Обръщайки се към края на периода, прави впечатление, че отбелязването на Деня на миньора се изпълва с множество разнообразни културни събития и тържества. Трудовите постижения отново се отбелязват чрез социалистическите съревнования и състезанията за най-добър копач, но те изглеждат маргинални в сравнение с изобилната културна програма. В нея се включват тържества, увеселения, концерти, програми и пр. и този еkleктичен сбор от прояви напомня за „културния календар на късния социализъм“, в който културните мероприятия са в такова количество, мащаб и продължителност, че „социално-естетическата ефективност на редица прояви“ се губи (Elenkov 2013, p. 144)¹³. От гледна точка на пропагандните цели отбелязването на професионалния празник е използвано за мобилизиране на цялата палитра от инструменти за въздействие – от печатни медии през радиоразпространение, кинопрожекции, събитийни прояви (тържества, програми, тематични вечери, обсъждане на книги), спортни прояви, устна и нагледна агитация. В същото време, те са насочени към различен тип публики: към миньорите, като цяло, към партийното ръководство на местно и централно равнище, към семействата на миньорите, към по-широка местна общност. Доколкото дейността на пропагандните институции цели насочване на човешкото поведение в желана посока¹⁴, важен е въпросът как са били ангажирани миньорите в празника и в каква степен пропагандата, излъчвана в рамките на празника, постига по-добри резултати в посока позитивна идентификация с професията, предприятието, града, партията. Поради характера на използваните източници (документи, създадени от ръководството на „Марбас“, и по-конкретно – от профкомитета) настоящото изследване трудно може да направи изводи в тази посока, в документите липсва мнението на обикновения работник. При изследванията си върху социалистическите празници Даниела Колева и Петър Петров провеждат интервюта със събеседници, които показват, че голяма част от спомените на хората са свързани с празничните банкети – развлечение и общуване по време на ядене и пиене (Petrov 2003, p. 147, Koleva 2021). Колева изказва съмнение, дали работниците въобще се ангажират с пропагандираните от режима ценности. Аз все пак смятам, че идеологическото облъчване постига резултати, вероятно не с ефективност, съответстваща на мащаба на ангажирания инструментариум, но все пак достатъчна да удържа положителна идентификация с индустрията и региона.

Вместо заключение

„Димитровградските миньори ще положат всички усилия, за да изпълнят изкопаването на въглища в петилетката за 4 години. Да живеят славните миньори, ударници, верни последователи на стахановското движение. Да живеят ръководителите на социалистическото устройство в нашата страна Б.К.П. и ОРПС, начело с др. Вълко Червенков. Да живее великия съветски съюз начело с гениалния Сталин – защитник на трудящите се от целия свят“ (оп. 1, а. е. 109, л. 2, Отчет за социалистическото съревнование, 1950 г., курсивът в текста, запазено е оригиналното изписване).

Представеният тук случай се насочи към изследване на пропагандното въздействие, фокусирано към миньорите и местната общност в контекст на честването на професионалния празник Ден на миньора. Пропагандната дейност на профкомитета далеч не се изчерпва само с тържествата по повод професионалния празник. Те обаче показват мащаба и интензивността на идеологическото послание, което се усилва от разнообразните начини за въздействие. Както се вижда, с напредването на годините се прилагат все повече средства от репертоара на културния сектор – от печатни до електронни медии, от лекционна пропаганда до всеобщо веселие и забава. Тези пропагандни усилия получават много по-значим отзвук чрез интегрирането им в празника поради неговата изключителна роля за предаването на ценностни и светогледни разбирания, за преутвърждаване на общността и подхранване на положителната идентификация у хората (с мястото, професията и предприятието, Партията, СССР и пр.). В този смисъл, ефектите от работата на пропагандните институции на комунистическата държава могат да се открият и днес¹⁵, доколкото удържат наратива за престижното място на димитровградските миньори и повлияват положителната идентификация с миналото.

БЕЛЕЖКИ

1. Това се подхранва и от смисловото противопоставяне в българския език между „делник“ и „празник“ – между време, обвързано с дела/работа труд, и време, „празно“ от дейност.
2. Според описанието на архивния фонд Държавното минно предприятие „Маришки басейн“ е създадено с министерско постановление през 1948 г., като приема активите на съществуващата държавна мина „Марица“ и още няколко малки рудника в близките села (Меричлери, Черноконево, Марийно, Бряст), които биват национализирани.
3. Архивното дело на „Марбас“, фонд № 573, се състои от осем описа с общо 935 архивни единици и времеви обхват 1936 – 2001 година, като моят интерес попада в периода 1944 – 1989 г.

<https://isda.archives.government.bg:84/Process.aspx?type=Fund&agid=37&flgid=7969> (12.02.2026)

4. В изследването на комунизма се е натрупала вече значителна литература. За да избегна претрупването на съдържанието, ще спомена малка част от тях: *История на Народна република България. Режимът и обществото*. И. Знеполски (ред.). София: Институт за изследване на близкото минало, 2009; Знеполски, Ив. *Българският комунизъм. Социокултурни черти и властова траектория*. София: Институт за изследване на близкото минало, 2008; *Изследвания по история на социализма в България 1944 – 1989*, (Кандиларов, Ев., съст.) София: Център за исторически и политологически изследвания, 2010.
5. В съгласие с популярния възглед на Карл Маркс „Битието определя съзнанието“.
6. Повече за трансформациите на националните празници вж. Петков, Петко 2020. Как и защо 19 февруари/3 март стана официален и национален празник на България? – Годишник на Историческия факултет на ВТУ, 1 (4), 2020, 279 – 291. Вж. също Кисикова, Мария 2024. Официални празници – реализации и трансформации. Из архивите на едно селско читалище. В: Епохи, кн. 2, с. 458 – 472. Повече за социалистическите трудови празници вж. цитираните вече Колева 2021 и Петров 2003, както и Маринов, Росен 2022. Какво тук значат някакви си дати!? В: Бракът, семейството, родът, обществото: аспекти, проблеми, научни възгледи и интерпретации (Банкова, П., съст.). Велико Търново: Фабер, с. 246 – 265.
7. Тези и редица други нови закони и наредби са приети след включването на България във Втората световна война през март 1941 г. на страната на Тристранния пакт.
8. Вж. също Kiper 2025, *The Anthropology of Propaganda: Threats, Priorities, and Limits*. In: *General Anthropology*, 28-32, както и Ellul, Jacques 1965. *Propaganda. The Formation of Man's Attitudes*. Translated by Konrad Kellen and Jean Lerner. 1st American ed. New York: Alfred A. Knopf.
9. В изследването си Иван Еленков проследява как протичат трансформациите от Министерство на пропагандата до Комитет за култура, като постепенно всички участници в културния живот – от вестници, радио и телевизия, до театри, кина и читалища, заедно с професионалните организации на писатели, художници, журналисти и пр. – са ангажирани да прокарват идеологическите постановки на партията държава (Elenkov 2008).
10. Всички цитати от архивни документи са от архивния фонд на Държавно минно предприятие „Маришки басейн“ под № 573, депози-

ран в Териториална дирекция на Агенция „Архиви“ в Хасково. Понататък в текста ще упоменавам при цитирането само опис, архивна единица и лист.

11. Демонстрацията на уважение към миньорската професия са допълва от чисто материални стимули, като заплащането в сектора трайно се поддържа високо през целия период на комунизма (вж. Кабакчиева 2009, с. 452 – 453), (Кабакчиева, П. 2009. Комунистическа идеология, социална структура и социални неравенства в България. В: *История на Народна република България. Режимът и обществото*. И. Знеполски (ред.). София: Институт за изследване на близкото минало, с. 438 – 481).
12. На този етап съм открила само тези документи, отнасящи се до отбелязването на професионалния празник в „Марбас“ в периода на комунизма.
13. Тук авторът цитира докладна записка от 1981 г. до Секретариата на ЦК на БКП от председателката на Комитета за култура Людмила Живкова, в която тя отбелязва, че за една година в страната са организирани 400 културни мероприятия.
14. Например П. Петров смята, че търсен резултат от отбелязването на професионални празници е привличане на повече младежи и нови работници (Петров 2003, р. 137). Според анализа на Мартин Иванов това е изключително важно за българската промишленост, която остава до края силно екстензивна и енергоемка (Ivanov 2008, pp. 228 – 272). Архивът на „Марбас“ съдържа данни за продължителните усилия по набиране на кадри – към края на 40-те години в предприятието работят по-малко от 3000 души (ф. 573, оп. 1, а.е. 219, л. 6), в края на 80-те – повече от 6700 (ф. 573, оп. 7, а.е. 49, л. 8). Из документите, свързани с отбелязване на Деня на миньора в „Марбас“, не открих информация за целите на пропагандното облъчване по време на празника и постигнатите резултати.
15. Вж. Брунбауер 2010, с. 135 и цитирана литература; данни от собствено емпирично изследване, проведено през 2024 г., позволяват да се правят сходни изводи.

ЛИТЕРАТУРА

- БРУНБАУЕР, У., 2010. *Социалистическият начин на живот. Идеология, общество, семейство и политика в България (1944 – 1989)*. Русе: Елиас Канети. ISBN 978-954-92453-2-5.
- ВАЧКОВ, Д., 2009. Икономиката на комунистическа България (1944 – 1962). В: И. ЗНЕПОЛСКИ (ред.). *История на Народна*

- република България. *Режимът и обществото*. с. 263 – 303. София: Институт за изследване на близкото минало. ISBN 978-954-28-0588-5.
- ЕЛЕНКОВ, И., 2008. *Културният фронт. Българската култура през епохата на комунизма – политическо управление, идеологически основания, институционални режими*. София: Институт за изследване на близкото минало. ISBN 978-954-28-0338-6.
- ЕЛЕНКОВ, И., 2013. *Труд, радост, отдих и култура. Въведение в историята на идеологическото моделиране на всекидневието през епохата на комунизма*. София: Рива. ISBN 978-954-320-421-2.
- ЖИВКОВ, Т. И., 2000. *Увод в етнология*. Пловдив: Паисий Хилендарски. ISBN 954-423-185-4
- ИВАНОВ, М., 2008. *Реформаторство без реформи: политическата икономия на българския комунизъм. Началото на 60-те години до 1989 г.* София: Институт за изследване на близкото минало. ISBN 978-954-9597-11-0.
- КОЛЕВА, Д., 2021. Празниците при социализма и техните употреби. В: *Семинар_BG* [онлайн], бр. 20. <https://seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy20/789-praznitsite-pri-sotsializma-i-tehnite-upotrebi.html> [посетен 13 април 2026]. ISSN 1313-9932.
- МАРЧЕВА, И., 2010. Проблемите на модернизацията през социализма: индустриализацията в България. В: КАНДИЛАРОВ, Е. (съст.). *Изследвания по история на социализма в България, 1944 – 1989*. с. 178 – 225. София: Център за исторически и политологически изследвания. ISBN 978-954-92194-8-7.
- ПЕТРОВ, П., 2003. Социалистическите трудови празници и ритуали – концепция и потребление. В: ИВАНОВА, Р., ЛУЛЕВА, А., ПОПОВ, Р. (ред.) *Социализмът – реалност и илюзии. Етнологични аспекти на всекидневната култура*. с. 133 – 150. София: ЕИМ. ISBN 954-8458-19-5.
- ЧУКАНОВ, К., 2006. Българска национална пропаганда и нейната институционализация през 40-те години. Опит за сравнение на структурата на Дирекция на националната пропаганда и Министерството на пропагандата (информацията и изкуствата)“. В: *Анамнеза*, кн. 3, 1 – 19. ISSN 1312-9295. http://www.anamnesis.info/broi3/Kiril_4ukanov_statiq_br3.pdf [посетен 13 април 2026].
- FLYVBJERG, B., 2011. Case study. In: NORMAN K. D. and Y. S. LINCOLN. (Eds.). *The Sage Handbook of Qualitative Research*. pp. 301-316. Thousand Oaks, CA. Sage. ISBN 978-1412974172.
- JOWETT, G.S. & O'DONNELL, V., 2015. *Propaganda & Persuasion*. Sixth Edition. SAGE Publications. ISBN 9781452257532.

REFERENCES

- BRUNBAUER, U., 2010. *Sotsialisticheskiyat nachin na zhivot. Ideologiya, obshtestvo, semeystvo i politika v Balgariya (1944 – 1989)*. Ruse: Elias Kaneti. ISBN 978-954-92453-2-5.
- CHUKANOV, K., 2006. Balgarska natsionalna propaganda i neynata institutsionalizatsiya prez 40-te godini. Opit za sravnenie na strukturata na Direktsiya na natsionalnata propaganda i Ministerstvoto na propagandata (informatsiyata i izkustvata). In: *Anamneza*, kn. 3, pp. 1 – 19. ISSN 1312-9295.
- ELENKOV, I., 2008. *Kulturniyat front. Balgarskata kultura prez epohata na komunizma – politicheskoto upravlenie, ideologicheski osnovaniya, institutsionalni rezhimi*. Sofiya: Institut za izsledvane na blizkoto minalo. ISBN 978-954-28-0338-6.
- ELENKOV, I., 2013. *Trud, radost, otidh i kultura. Vavedenie v istoriyata na ideologicheskoto modelirane na vsekidnevieto prez epohata na komunizma*. Sofia: Riva. ISBN 978-954-320-421-2.
- FLYVBJERG, B., 2011. Case study. In: NORMAN, K. D. and LINCOLN, Y. S. (eds.). *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage, pp. 301 – 316. ISBN 978-1412974172.
- IVANOV, M., 2008. *Reformatorstvo bez reformi: politicheskata ikonomiya na balgarskiya komunizam. Nachaloto na 60-te godini do 1989 g.* Sofiya: Institut za izsledvane na blizkoto minalo. ISBN 978-954-9597-11-0.
- JOWETT, G. S. & O'DONNELL, V., 2015. *Propaganda & Persuasion*. 6th ed. SAGE Publications. ISBN 9781452257532.
- KOLEVA, D., 2021. Praznitsite pri sotsializma i tehnite upotrebi. In: *Seminar_BG* [online], br. 20. Available at: <https://seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy20/789-praznitsite-pri-sotsializma-i-tehnite-upotrebi.html> (viewed 13 April 2026). ISSN 1313-9932.
- MARCHEVA, I., 2010. Problemite na modernizatsiyata prez sotsializma: industrializatsiyata v Balgariya. In: KANDILAROV, E. (sast.). *Izsledvaniya po istoriya na sotsializma v Balgariya, 1944 – 1989*. Sofia: Tsentar za istoricheski i politologicheski izsledvaniya, pp. 178 – 225. ISBN 978-954-92194-8-7.
- PETROV, P., 2003. Sotsialisticheskite trudovi praznitsi i rituali – kontseptsiya i potreblenie. In: IVANOVA, R., LULEVA, A., POPOV, R. (Eds.). *Sotsializmat – realnost i ilyuzii. Etnologichni aspekti na vsekidnevната kultura*. Sofia: EIM, pp. 133 – 150. ISBN 954-8458-19-5.
- VACHKOV, D., 2009. Ikonikata na komunisticheska Balgariya (1944 – 1962). In: ZNEPOLSKI, I. (red.). *Istoriya na Narodna republika*

Balgariya. Rezhimat i obshtestvoto. Sofia: Institut za izsledvane na blizkoto minalo, pp. 263 – 303. ISBN 978-954-28-0588-5.
ZHIVKOV, T. I., 2000. *Uvod v etnologiata.* Plovdiv: UI Paisii Hilendarski.
ISBN 954-423-185-4.

**LABOUR, HOLIDAYS, AND PROPAGANDA.
MINERS' DAY AT "MARBAS", DIMITROVGRAD**

✉ **Dr. Maria Kissikova, Assoc. Prof**
Department of Ethnology
„Paisii Hilendarski“ University of Plovdiv
Plovdiv, Bulgaria
E-mail: m.kisikova@uni-plovdiv.bg